

ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE İLKÖĞRETİM UYGULAMALARI

Prof. Dr. Ayla OKTAY (*)
Oya RAMAZAN (**)

Yüzyıllar boyunca yalnız belirli sınıflar için bir hak olarak düşünölen eğitim ve öğretim, yüzyılımızda artık toplumun her bireyine sağlanan bir imkan olma yolundadır. Hümanizma ile başlayan bu konudaki düşünce değışiminin, Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan eşitlik, kardeşlik, özgürlük fikirleriyle çeşitli Avrupa ölkelerinde kabul görmeye başladığı ve o günden bugüne giderek arttığı gözlenmektedir. Ancak ilköğretimin yaygınlaşması, daha çok 20. yy.da gerçekleşen bir olaydır. Hâlâ dünyanın bir çok yerinde ilköğretimden yararlanamayanlar vardır. Geçen yüzyılın ilk üç çeyreğinde, Avrupa ölkelerinin pek çoğunda çocukların ekseriyeti ilköğretimden yararlanamamaktaydı. Bu konudaki ilk teşebbüsü gerçekleştirenler Danimarka, Hollanda, Norveç ve Rusya gibi ölkelerdir. Bu ölkeler, ilköğretim düzeyinde okullaşmayı birer amaç olarak benimsemişlerdir. Benzer bir durum Amerika'da da görölmekteydi.

Herkes için eğitim fikrini model olarak benimseyen Fransa, ihtilal döneminde hazırlanan 1791'deki I. Anayasasında, tüm yurttaşların parasız olarak yararlanabileceğı, herkes için gerekli bir eğitim fikrini gündeme getirmiştir. İngiltere'de 1870'de çıkarılan yasa, genelleşmenin yayılmasının başlıyıcısı olmuş, ancak aynı dönemlerde Rusya'da da başlayan hareket pek etkili olmamıştır. Japonya'da ise 1872'de çıkarılan temel eğitim yasası, "gelecekte; okur-yazar olmayan ailesi kalmayan bir topluluk ve okur-yazar olamayan ferdi kalmamış bir aileyi" hedeflemiştir (Garrido, 1986).

Türkiye'de ilköğretimi halka yaymak konusundaki ilk adım, 1824'de II. Mahmut tarafından yayınlanan bir Layiha ile atılmıştır. Bu Layiha, daha çok İstanbul'daki erkek çocuklarının Sıbyan okullarına gönderilmesi ile ilgilidir. Daha sonra yayınlanan çeşitli reform belgelerinde ilköğretimin yaygınlaştırılmasına ilişkin bölümler yer almışsa da, eğitimden yararlanmanın tüm vatandaşlar için devletin sağlayacağı imkanlarla oluşması gerekliliğı, kesin hüküm olarak ancak 1924 anayasasında yer almıştır (Akyüz, 1989).

Bugün Latin Amerika ölkelerinin çoğunda, herkes için ilköğretim sağlama ve çocukları ilköğulda tutma konusunda pek çok çaba vardır. Asya ölkelerinde İslamiyet ve Budizm gibi dini hareketler, dini amaçlar için gerekli olan ilköğretimi sağlama yolunda çalışmalar yapmışlardır. Ancak onların bu çabaları sonunda da, toplumun bir kısmı okur-yazarlık ve kültürle tanışmış bulunmaktadır (Garrido, 1986).

(*) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

(**) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Yüksekokulu Araştırma Görevlisi.

"Özellikle II. Dünya savaşından ve UNESCO'nun kuruluşundan beri hükümetler eğitimsel politikalarını, eğitimin bir insan hakkı olması prensibine dayandırma eğilimindedirler" (Cowen, 1981). Uluslararası Eğitim Konferansına sunulan ulusal raporlarda bu konu ile ilgili olarak kullanılan terimler çeşitlilik göstermektedir. Bazen 'eğitim hakkı' terimi, bazen 'eğitimde demokratikleşme' terimi kullanılmaktadır. Hangi terim kullanılırsa kullanılsın, bütün hükümetlerin raporlarında vatandaşlarının eğitim hakları ve bunun resmi okullaşma ile yapılması prensibi hakimdir (Cowen, 1981).

Bir çok ülkede, 'eğitim hakkı'nın gerçekleştirilmesi konusunda değişik öncelikler söz konusudur. Eğitimin herkese ulaştırılması konusunda ilköğretimin yaygınlaştırılmasının en önde geldiği görülür. Ülkeler, bunu kendi özellik ve ihtiyaçlarına göre değişik uygulamalarla gerçekleştirmektedir. Bu da; ilköğretimi veren okulların ülkenin her yerine yaygınlaştırılması, zorunlu parasız olmasının yanında, çocukların okul sistemine daha erken alınmaları ve sistem içinde daha uzun süre kalmalarının sağlanması vb. yollarla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Cowen, 1981).

Devlet ve İlköğretim

Tüm yurttaşların temel ilköğretimden yararlanmaları gerekliliği fikri, beraberinde bu eğitimi sağlama işinde devletlerin sorumluluğunu da gündeme getirmiştir. Devletlerin, vatandaşlarına eğitim sağlama çabalarının 20 yy. da, özellikle ilköğretim alanında giderek yoğunlaştığı gözlenmektedir. Özellikle temel vatandaş olma eğitiminin verilme aşaması, çeşitli ülkelerde değişik öğretim kademelerinden yurttaşların yararlanmaları, sınıfsal yapıya bağlı olarak çeşitlilik gösterdiği halde, vatandaş olma bilincinin tüm yurttaşlara kazandırılmasındaki en önemli basamak olan ilköğretimin tüm halk kitlelerine yaygın bir şekilde sağlanması ve herkesin bu imkandan yararlanması için yasal önlemlerin alınması oldukça yaygındır.

Devletin ilköğretimden sorumlu olması, zorunlu öğretim fikri ile birlikte görülmektedir. İlköğretimden devletin sorumlu olması ile birlikte konu bir çok ülkede anayasal bir özellik kazanmıştır. Gerçekten de, bir çok anayasa ve temel yasada ilköğretimin kendisi veya temel eğitim az çok yer almaktadır.

1970'lerde, Afrika'nın gelişmekte olan ülkelerinde devlet, ilköğretimdeki finansmanı ve harcamaları üstlenmesine ilişkin pek çok yasal düzenleme ve çaba sarfetmiştir. Bu konuda dikkati çeken örneklerden; ANGOLA'da anayasa, çocukların eğitilmesinin devletin görevi ve hakkı olduğunu savunur. 1975'de eğitim her düzeyde millileştirilmiştir. MOZAMBİK 1975'deki bağımsızlıktan sonra, bütün okullar ulusallaştırılmış, ancak yerel nüfus için ilkokullar hâlâ kilise misyonerleri tarafından yönetilmektedir. BOSTWANA'da devlet ve kilise okulları vardır.

Asya ülkelerinde devletin sorumluluğu giderek artmakla birlikte, bu çalışmalar tüm vatandaşlar için zorunlu eğitimi gerçekleştirecek duruma gelmemiştir. Bu bölgede: BANGLADEŞ ve İRAN'da ilköğretim zorunlu değildir. İran bu zorunluluğu gerekli de görmemektedir. NEPAL'de ilköğretimin süresi yakın bir geçmişte 5 yıla çıkarılmıştır. Her ne kadar bu eğitim parasız ve herkese açıksa da, zorunlu değildir. PAKİSTAN'da ilköğretim zorunlu olmamakla birlikte, yaş grubunun % 50'si 5 yıl süreli bu okullara gidebilmektedir. HİNDİSTAN, 1947'deki bağımsızlık hareketinden sonra, 14 yaşına kadar evrensel zorunlu eğitimi kabul etmiştir. TAYLAND'da 6-12 yaşları arasında 6 yıllık

ilköğretim 1921'den beri zorunludur. Bugün dünyanın en yüksek okur-yazar oranına sahip ülkesi olan JAPONYA'da giderek daha az sada çocuk özel ilkokullara gitmekte ise de (% 0,7), zorunlu ilköğretim geçen yüzyılın sonunda (1886) kabul edilmiştir (Garrido, 1986).

Güney Amerika ülkelerinde ilköğretimi yaygınlaştırmak için pek çok çaba sarf edilmiş olmakla birlikte, hâlâ yapılacak pek çok şey vardır. Bir çok Latin Amerika ülkesinin tarihi, eğitimi parasız ve zorunlu yapmaya çalışan örneklerle doludur. Bunları temsil eden en iyi örnek PARAGUAY'dır. 1811'deki bağımsızlıktan bu yana; 1844, 1870, 1887 anayasalarında ve 1909'daki zorunlu eğitim yasasında, 1924 ile 1940 yasalarındaki değişikliklerden sonra en son 1967 anayasasında 7-14 yaş arasında en az 6 yıllık bir eğitimi zorunlu kılmiştir (Garrido, 1986).

Hemen tüm Avrupa ülkeleri genel bir ilköğretime sahiptirler. Eğer ilköğretimi geniş anlamı ile ele alırsak, orta öğretimin birinci basamağını da kavrayan temel eğitimi hâlâ yaygınlaştıramayan ve genelleştiremeyen bazı Avrupa ülkeleri bulunmaktadır. Genellikle parasız devlet okulları olan ilkokullar, bazı ülkelerde özel kişi ve kurumlar tarafından da açılmaktadır (Garrido, 1986).

Avustralya ve Yeni Zelanda'da da benzeri bir durum vardır. Bu ülkelerde devlet okullarının yanı sıra kilise okulları ve özel kişi ve kuruluşlar tarafından açılan okullar vardır.

Arap ülkelerinde, Katar ve Tunus'un dışında zorunlu eğitim oldukça yaygındır. Mısır, Ürdün, Fas vb. ülkelerde devlet okullarının yanısıra Kur'an okulları da vardır. Cezayir ve Irak, eğitimi tamamen ulusal bir hale getirmişlerdir (Garrido, 1986).

Görüldüğü gibi her ülkede, devlet-eğitim ilişkisinin zorunlu eğitimi gerçekleştirecek şekilde olup olmaması, ülkenin yönetim felsefesi ve toplumsal gerçeği ile yakından ilgilidir.

İlköğretime Başlama Yaşı ve Süresi

Garrido'nun "21. yy.'ın Eşiğinde İlköğretim" adını verdiği kitabında; çeşitli ülkelerde ilköğretime başlama yaşı ile ilgili olarak vermiş olduğu bilgilerde, çocukların okula başlama yaşlarının 5 ile 7 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Uygulanan soru listesine cevap veren 86 ülke içinde en çok tercih edilen başlama yaşının 6 olduğu (56 ülkede) dikkati çekmektedir. Bunu; 7 yaşta okula başlatmayı (21 ülke) ve sonra da 5 yaşta okula başlatmayı (9 ülke) tercih edenler takip etmektedir (Bk. Tablo 1).

	İlköğretime Başlama Yaşları			Ülkeler Toplamı
	5	6	7	
Afrika	2	14	6	22
Güney Amerika	1	10	3	14
Asya ve Okyanusya	3	10	2	15
Arap Ülkeleri	—	7	1	8
Batı Avrupa ve Kuzey Amerika	3	12	3	18
Doğu Avrupa	—	3	6	9
Toplam	9	56	21	86

Aynı yazara göre; ilköğretimin sona ermesi yaşı da, 10-15 arasında değişiklik göstermektedir. 89 ülkeden 38'i 12 yaşı, 17'si 11 yaşı, 12'si 14 yaşı, 6 tanesi de 10-15 yaşlarını benimsemektedirler (Bk. Tablo 2).

Bitirme Yaşı	İlköğretimi Bitirme Yaşları						Ülkeler toplamı
	10	11	12	13	14	15	
Afrika	—	3	11	4	4	1	
Güney Amerika	—	2	7	3	1	1	
Asya ve Okyanusya	1	6	5	2	1	—	
Arap Ülkeleri	—	—	7	—	1	—	
Batı Avrupa ve Kuzey Amerika	2	6	7	1	3	1	
Doğu Avrupa	3	—	1	—	2	3	
Toplam	6	17	38	10	12	6	

Görüldüğü gibi; okula başlama ve bitirme yaşlarında, ülkelerin tercihi en çok 6 ve 12'dir. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da okula başlama yaşı olarak daha çok 6 tercih edilirken; Doğu Avrupa'nın çoğunluğu, İskandinav ülkeleri, Tanzanya, Mozambik, Etopya, Zambiya vb. ülkelerde 7 yaş başlama yaşı olarak kabul edilmiştir. Çin ve Endonezya'da geleneksel olarak 6 yaş kabul edilmişse de, 7 yaş da oldukça yaygındır.

Avrupa ülkeleri arasında 5 yaşta okula başlatanlar İrlanda, İngiltere ve Malta; Asya ve Okyanusya'da Yeni Zelanda, Pakistan ve Sri Lanka'dır. Latin Amerika ülkeleri ve Karayipler'de yalnızca Bahamalar'da okula giriş yaşı 5'dir (Garrido, 1986).

İlköğretimin sona ermesi ile ilgili geleneksel yaş sınırı 12'dir. 10-15 yaş arasında değişen ilköğretimin tamamlanması yaşının 11 olması 17 ülke tarafından tercih edilmiştir. Bu; ilkokulun 5 yıl olduğu (Kolombiya, Fransa, Madagaskar vb.) ülkelerle, ilkokulun 6 yıl olduğu, ama daha erken başlangıcı kabul edenleri (İngiltere, Galler ve Yeni Zelanda) içine almaktadır (Garrido, 1986).

Ancak pek çok ülkede ilköğretim, 12 yaşından sonra sona ermektedir. Bu da ülkelerin ilköğretimi uzatma eğiliminde olduklarını doğrulamaktadır. İlköğretimi bitirme yaşı çok geç olan (15) olan 6 ülke ise 8 yıllık ilköğretimi kabul etmişlerdir ve okula başlama yaşı da 7'dir (Brezilya, Bulgaristan, Polonya). İsveç, ilköğretime eş değerde olan 'birleştirilmiş okul' için 16 yaş bitirme yaşı olarak kabul etmiştir. Bir diğer uç da, ilköğretimin çok erken bittiği ülkelerdir. Bunlar arasında Rusya, Ukrayna, Almanya ve Avusturya sayılabilir. Asya'da ise Pakistan'dır. Ancak bu ülkelerde ilköğretimin bitiş yaşı olarak kabul edilen 10, gerçek olmaktan çok teoriktir, zira ilköğretimi tamamlayanların çoğu daha büyük yaşlardadır (Garrido, 1986).

İlköğretim ve Zorunlu Eğitim Süreleri

İlköğretimi en genel anlamda, orta öğretimin birinci basamağını da kapsayan 'temel eğitim' olarak kabul edecek olursak, Avrupa ülkelerinde bile tüm yurttaşlar için sağlanmasında bazı sorunlar olduğu görülür. Örneğin, Portekiz'de ilk 4 yıldan sonra devam etmeyenlerin oranı yaklaşık % 11 iken, 1983'den beri zorunlu eğitimin 6-15 yaş arasında olduğunu kabul eden Türkiye'de 12-14 yaşlarında okula gidenlerin oranı % 55'dir.

Avrupa'da ilköğretimin süresi ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, İsviçre'de 4, 5, 6 yıllık olmak üzere üç ayrı süre vardır. Bunlardan en yaygın olanı 6 yıllık olmaktadır. Aynı durum tüm Batı Avrupa için de söz konusudur. Belçika, Finlandiya, Lüksemburg, Malta ve İngiltere'de 6 yıl; Fransa, Hollanda ve San Marino'da 5 yıldır. En az süre, bazı şehirlerinin dışında Almanya, Avusturya ve Portekiz'dedir. Ancak Portekiz'de bunu takip eden hazırlık dönemi de çok kere ilköğretim olarak kabul edilir. Danimarka'da 9 yıllık zorunlu eğitimin ilk yedi yılı ilköğretimdir. İrlanda, Türkiye ve İspanya'da zorunlu eğitim 8 yıldır. Ancak Türkiye örneğinde 8 yıllık zorunlu veya temel eğitime karşılık ilkokullar 5 yıllıktır (Garrido, 1986). 1992'deki yeni yasal düzenleme ile 5-15 olarak kabul edilen 10 yıllık zorunlu eğitim yaşı çerçevesinde ilk 8 yıl ilköğretim olarak kabul edilmektedir.

Doğu Avrupa ülkelerinde ilköğretim ile orta öğretimin pek de farklılaşmadığı tek bir genel okul benimsenmiştir. Rusya'da üç yıllık ilkokullar vardır. Bu ve eğitim otoritelerinin ifadelerine dayanarak, ilköğretimin 7-10 yaşları arasında 3 yıl sürdüğü kabul edilebilir. Çoğunlukla ilköğretim okulu olarak Macaristan'da kabul edilen genel okul 8 yıl sürer. Romanya, ilköğretimi zorunlu eğitimin ilk 4 yılı olarak kabul ederken, Polonya 7-15 yaşları arasındaki genel okulu ilköğretim olarak kabul eder. Yugoslavya, ilköğretimle temel eğitimi aynı olarak kabul eder ve süresi 8 yıldır. A.B.D. ve Kanada, 6 ve 8 yıl süren ilk ve temel eğitimi, yaklaşık 10 yıl süren zorunlu eğitimin ilk kısmı olarak kabul eder (Garrido, 1986) (Bk. Tablo 3 ve 4).

Tablo 3 : Çeşitli Bölgelerde İlköğretimin Süresi

	YILLAR							Toplam
	3	4	5	6	7	8	9	
Afrika	—	—	2	10	7	3	—	22
Güney Amerika	—	—	1	10	1	2	—	14
Asya ve Okyanusya	—	—	6	7	1	2	—	16
Arap Ülkeleri	—	—	1	7	—	—	—	8
Batı Avrupa ve Kuzey Amerika	—	2	3	8	2	4	1	20
Doğu Avrupa	3	—	—	1	—	4	1	9
Toplam	3	2	13	43	11	15	2	89

Tablo 4: Çeşitli Bölgelerde Zorunlu Eğitim ve İlköğretim Süreleri

	Zorunlu eğitim olmayan ülkeler	Zorunlu eğitim olan ülkeler		Toplam
		İlköğretimle eşit süre	İlköğretimle farklı süre	
Güney Amerika	—	11	3	14
Asya ve Okyanusya	5	7	2	14
Arap Ülkeleri	2	2	4	8
Batı Avrupa ve Kuzey Amerika	—	5	13	18
Doğu Avrupa	—	1	8	9
Afrika	11	6	5	22
Toplam	18	32	35	85

İlköğretim Programlarının İçeriği

Her ülkede eğitim programları, toplumun amaçladığı insan modelini yetiştirmek üzere kullandığı araçlardır. Bu nedenle eğitim programları ile ulusal eğitim için temel alınan ilkeler arasında bir ilişki bulunması gerekir.

Eğitim programları başlıca 3 ana temele dayandırılarak oluşturulur:

1 - Toplumsal temeller: Bu konu, toplumun yaşam biçimi, sosyo-ekonomik ve kültürel değerleri ile ilgilidir.

2 - Ekonomik temeller: Toplumun benimsemiş olduğu ekonomik sisteme dayanır.

3 - Psikolojik temeller: Bu da, konunun daha çok bireylerin öğrenme özellikleri ve buna uygun öğretim yöntemleri ile ilgili olan kısmıdır.

Eğitim programlarında yer alan ders konuları, konuların içeriği ve bunlara ayrılan süre, yetiştirilmek istenen insan tipinin oluşumu ve öğrencinin daha sonraki programlara hazırlanması yönünden önem taşımaktadır. Bu açıdan, dünya yüzündeki çeşitli ülkelerde bölgelere dayalı olarak yapılacak bir karşılaştırmada; ilköğretim programları içinde Tablo 5'de de görüldüğü gibi; anadil, matematik, fen, sosyal, din veya ahlak, beden eğitimi ve uygulama şeklindeki derslere ayrılan süredeki farklılıklara rağmen, bunların tüm ülkelerin programlarında yer aldığı, buna karşılık yabancı dil, politika gibi konuların ise sadece bazı ülkelerin programlarında yer aldığı dikkati çekmektedir.

ANADİL dersi, Doğu Avrupa ve Arap ülkelerinde en fazla ağırlıklı olduğu halde, Afrika ülkelerinde en az ağırlığa sahiptir. Yine en fazla Doğu Avrupa'da okutulan MATEMATİK dersi, dünyanın diğer ülkelerinde birbirine yakın orandadır. FEN dersleri, Güney Amerika, Asya ve Okyanusya ülkelerinde dünyanın diğer ülkelerinden daha çok saat okutulmaktadır. SOSYAL konular ise en fazla Güney Amerika ülkelerinde yer almaktadır. DİN veya AHLAK derslerinin en çok Arap ülkelerinin, en

az ise Güney Amerika ülkelerinin programlarında yer aldığı dikkati çekmektedir. SANAT dersleri ise Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinde dünyanın diğer ülkelerinden daha çok okutulmaktadır. BEDEN EĞİTİMİ dersinin süresi açısından ilk sırayı Doğu Avrupa ülkeleri alırken, bunu Batı Avrupa ve Asya ülkeleri izlemektedir. YABANCI DİL öğretiminde ilk sırayı Afrika ülkeleri alırken, bu konuda Güney Amerika ülkeleri sonuncu sırada yer almaktadır. POLİTİKA konuları, Afrika, Güney Amerika, Arap ve Doğu Avrupa ülkelerinin programında çok az oranda yer almaktadır.

Buna göre; bu durum dünya ülkelerinin ilköğretim çağı çocuklarını politika dışında tutmak istemeleri ya da bu çağı politik bilinçlenme için erken kabul etmeleriyle açıklanabilir.

İlköğretimde Eğitim Yönetimi

Genelde eğitimin, özelde ise ilköğretimin yönetimi dünyanın çeşitli ülkelerinde birbirinden farklı bir durum göstermektedir. Özellikle ilköğretim, nüfusun çoğunluğunu hedeflediği için organizasyonla ilgili olarak yerel otoritelerin katılımını da gerekli kılmaktadır. Bugün dünyada, eğitim yönetimi açısından 3 farklı model görmek mümkündür: Merkeziyetçi yönetim, yerinden yönetim ve her ikisinin birlikte uygulandığı karma yönetim.

Merkeziyetçi Yönetim: Dünyanın önemli bir bölümünde eğitim merkezden yönetilir. Bu tarzdaki yönetim biçimini temel karakteristikleri ile belirlemek oldukça güçtür, zira merkezden yönetilen bazı okullarda bile yerel yönetim uygulamalarına rastlanabilir.

Tablo 5: Dünyada Okutulan Ders Konuları ve Her Derse Ayrılan Sürenin Yüzdesi

BÖLGE	Ana dil	Yabancı dil	Matematik	Fen	Sosyal	Din ve ahlak	Sanat	Beden Eğt.	Politika	Uygulama
Afrika	25.5	12.5	18.0	8.5	9.0	4.5	6.0	7.0	2.0	1.0
Güney Amerika	24.0	0.2	19.5	13.0	13.0	2.5	8.0	8.0	0.2	9.5
Asya ve Okyanusya	27.5	6.5	18.5	12.0	5.5	7.0	8.5	8.5	-	4.5
Arap Ülkeleşi	31.0	6.0	17.0	8.5	5.5	12.5	8.0	7.0	0.3	3.0
Batı Avrupa	26.5	6.0	18.5	8.0	8.0	6.5	12.0	8.5	-	4.5
Doğu Avrupa	33.0	7.0	21.0	7.5	5.0	-	10.0	9.0	0.3	6.0
Ortalama	28.0	6.5	19.0	9.5	7.5	5.5	8.5	8.0	0.5	5

Batı Avrupa'da; FRANSA, eğitimde merkeziyetçiliğin önemli bir modelidir. Bu, yerel kuruluşlardan hiç destek almadığı anlamına gelmez. Ancak Fransa'da, ilköğretimle ilgili temel kararlar (program, öğretmenlerin atanması) yöneticiler ve Ulusal Eğitim Bakanlığı'nın müfettişlerince belirlenir. Son zamanlarda bölgesel birimlere verilen önem de giderek artmaktadır. Benzer durum, farklı isimler ve farklı ölçülerde diğer Batı Avrupa, özellikle de Akdeniz ülkelerinde görülmektedir. İTALYA, 1970 yılında eğitimi yönetimde bölgeselleştirmeye başlamışsa da,

ilköğretim Halk Eğitim Bakanlığı ile Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. Yunanistan'da ilköğretim, Ulusal Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından merkezi olarak 15 bölgeye ayrılmıştır. Her birinin başında bir genel müfettiş vardır. PORTEKİZ'de eğitimsel etkinlikler, bölgelerde ve belediyelerce merkezileştirilmiştir. Ancak bu organizasyon tamamen Eğitim Bakanlığı'na ve Temel Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlıdır. İSPANYA'nın 1978 anayasası yeni oluşumlara imkan vermekle birlikte, ilköğretim hâlâ geniş ölçüde Eğitim Bilim Bakanlığı ve ona bağlı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından organize edilir ve yönetilir (Garrido, 1986). TÜRKİYE'de ise, son zamanlarda bazı konularda valilikler ve İl Millî Eğitim Müdürlerine bırakılan bazı yetkilere rağmen, hâlâ Millî Eğitim Bakanlığı ve İlköğretim Genel Müdürlüğü tüm yetkilere sahiptir. Daha önce okul öncesini de içine alan bu genel müdürlük, okul öncesi ile ilgili görev ve sorumluluklarını çok yakın zamanda kurulan Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü'ne devretmek durumundadır.

Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği'nde eğitimden devlet sorumludur ve merkezi bir sistem söz konusudur.

Arap ülkelerinde eğitim, çoğunlukla temelde merkezi bir yapı ile başlatılmıştır ve çoğu da hâlâ bu yapıyı muhafaza etmektedir. 1977'deki Arap Eğitim Bakanları konferansında, yerinden yönetim veya en az bazı işlerin merkez dışında yapılabilmesi düşünülmüştür. Bazı ülkelerde bu karar doğrultusunda değişiklikler olmuşsa da, ilköğretimde hâlâ merkezi yönetim esastır.

Afrika kıtasında ulusların çoğu, az-çok merkezi bir ilköğretimi benimsemişlerdir. Afrika ülkeleri arasında yalnız NİJERYA'da yerinden yönetim sınıflamasına girebilecek bir yönetim şekli söz konusudur. Buna bir ölçüde ZİMBAVE eklenebilir, ancak burada da merkezi hükümetin kontrolünde olan ilkokullar çoğunluktadır.

Asya ülkeleri de, çoğunlukla merkezden yönetilen bir yapıya sahiptir. Ancak bazı görevlerin yerleştirilmesine yönelik çabalar da vardır. BANGLADEŞ, KORE DEMOKRATİK HALK CUMHURİYETİ, İRAN İSLAM CUMHURİYETİ, NEPAL, PAKİSTAN, SRİ LANKA gibi ülkelerde devlet okullarının yanında yerel yönetimlerin açmış olduğu çok sayıda okul da vardır. Genellikle bir Eğitim Bakanlığı ile ilkokuldan sorumlu bir İlköğretim Genel Müdürlüğü vardır. Ancak bunun dışında bölgesel, idari ve diğer müdürlükler de vardır.

Güney Amerika ülkelerinde, yerinden yönetime geçme yolundaki tüm çabalara rağmen, özellikle ilköğretimde merkezi bir yapı sergilenmektedir. ARJANTİN'de yerel yönetime geçme ile ilgili pek çok çalışmaya rağmen, ilköğretimin yönetimi Eğitim Bakanlığı'na aittir ve ulusal ilköğretim, genel müdürlüğü tarafından ülkenin politikasına göre yönetilir. MEKSİKA, 1982'de yerinden yönetime geçme çalışmalarına başlamış olmakla birlikte, eğitimden hâlâ Halk Eğitim Bakanlığı sorumludur. Diğer ülkelerdeki ilköğretim genel müdürlüğüne karşılık, temel (ilk) eğitim sekreterliği vardır. VENEZUELLA'da eğitimin işleyişi ve tüm eğitim örgütlerinin yönetiminden

sorumlu olan Eğitim Bakanlığı'dır. Temel Eğitim Genel Müdürlüğü de bu bakanlığa bağlıdır. Ülke, 23 eğitim bölgesine ayrılmıştır. Bunlar, Eğitim Bakanlığının politikası ve planları doğrultusunda çalışırlar ve her birinde bir temel eğitim bölümü vardır. Bu yapıda hem bölgesel hem de alanla ilgili danışmanlar vardır. KOLOMBIA, ilköğretimi yönetmede 1976'dan beri kurmuş olduğu bir sistemi uygulamaya çalışmaktadır. Bir yandan resmi temel eğitim (ilk ve orta) ulusun zorunlu olduğu bir kamu hizmetidir, planlama, yönetim, kontrol ve programların hazırlanması Eğitim Bakanlığının sorumluluğundadır. Öte yandan da, bölgelerin eğitim bölümlerinin sekreterlikleri ve komiserlikleri ilkokulların işleyişini ve öğretmenlerin atanmasını sağlar. ŞİLİ'de, 1980'de başlamış olan yerinden yönetimle ilgili çalışmaların sonucunda temel ve orta öğretimin yapılması belediyelere bırakılmıştır. Ancak eğitim politikalarının genel kuralları, doğru işletme ve yönetimden merkezi eğitim bakanlığı sorumludur. Aslında mevcut bölgesel sekreterlikler bakanlığın merkez dışı örgütleri olarak ve ulusal eğitim sisteminin amaçlarına uygun olarak çalışırlar (Garrido, 1986).

Bölgesel (Yerinden) Yönetim: Federal bir idari sisteme sahip ülkelerin hepsi de beklendiği gibi eğitim yönetimlerini bölgeselleştirmişlerdir. Yerinden yönetim konusundaki en belirgin örneklerden biri 1874'den beri kantona dayalı olarak yönetilen İSVİÇRE'dir. İsviçre anayasasına göre, ilköğretimden tamamen kanton yönetimi sorumludur. Ancak karar ve yönetim mekanizmalarında belediyelerin ve yerel toplulukların da önemli sorumlulukları vardır. 26 kanton ve yarı kantonların koordinasyonu, İsviçre Kantonal Halk Eğitimi Müdürleri konferansının 1970'de imzaladığı 'eğitim koordinasyonu sözleşmesi' ile gerçekleştirmektedir. ALMANYA'da ilköğretim, her eyaletin ve her eyaletteki kültür işleri bakanlığının sorumluluğundadır. Kültür bakanları sürekli konferansı da, ülke genelindeki faaliyetlerin koordinasyonundan sorumludur. BİRLEŞİK KRALLIK, öncelikle İskoçya, Kuzey İrlanda, İngiltere, Galler ayrı eğitim yönetimlerine sahiptir. Prensip olarak, her birinde ilköğretimden sorumlu bir eğitim bölümü vardır. Benzer bir durum A.B.D.'de görülür. Yasal olarak ilköğretimin organizasyonu ve yönetiminden devlet sorumludur. Yasal olarak ilköğretimin organizasyonu ve yönetiminden devlet sorumludur. Bu sorumluluk, her devletin eğitim komisyonu ile onların görevlendirdikleri yetkililerce yerine getirilir. Ancak bunun için yaygın genel uygulama politikası, bölgelerin ve onların komisyon ve denetleyicilerinin eğitim faaliyetlerini yönetmesi ve kontrol etmesi şeklindedir. Avustralya, diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de konfederasyon şeklindedir (6 devlet). İlköğretimle ilgili olarak her devlet kendi ilk ve orta öğretimini yönetir. Bunu yaparken de, devletin yasaları ile uyum içindedir. Ulusal birlik nedeniyle Hindistan, genel programların hazırlanması da dahil olmak üzere ilköğretimin koordinasyonu federal eğitim bakanlığına bırakılmıştır. Buna rağmen, ilköğretim temel olarak 21 eyalet ve 9 bağımsız bölgede yönetilir. Bunların her birinde, pratikte bütün eğitim faaliyetlerini merkezileştiren bir eğitim bölümü vardır.

Karma Yönetim: Belediyelerin ilköğretimle ilgili ağır yükümlülükleri nedeniyle bazı Avrupa ülkelerinde gerçekten merkezi bir yönetimden söz etmek son derece

güçtür. DANİMARKA ve HOLLANDA'da da devlet okulları bu seviyede yerel otorite-ler tarafından işletilir. BELÇİKA'da, belediyelerin okullarla ilgili olarak geleneksel bağımsızlıklarını muhafaza etme eğilimi vardır. Bu yerel gelenek, dil sorunu nedeni ile desteklenmektedir. Belçika şu anda açık bir federalleşme içindedir ve eğitim sistemi her iki eğilimin ve bunlara yapılan karşı koyma eğilimlerinin izlerini taşımaktadır. JAPONYA, geleneksel olarak merkezi bir eğitim sistemine sahip olarak kabul edilir, ancak II. Dünya Savaşından sonra yerelleştirme süreci başlatılmıştır. Bu nedenle karma model olarak kabul edilebilir. YENİ ZELANDA ve MALEZYA'da eğitim yönetiminde karma modeli uygulayan ülkelere örnek olarak verilebilir (Garrido, 1986).

İlköğretimin Finansmanı

Ülkenin ekonomik yönden gelişmişliğinin yanısıra, eğitim yönetimi ile finansman arasında da önemli bir ilişki vardır. Buna göre de, finans kaynakları şöyle sınıflandırılabilir:

— Merkezi finansman: Eğitimde merkezi yönetimin hakim olduğu ülkelerde, genelde eğitim, özde ilköğretim merkezi bütçeden kaynak sağlar.

— Yerel finansman: Tüm federal ülkelerde yerel finansman söz konusudur.

— Yabancı yardım: Gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere ya da Dünya Bankası veya UNICEF gibi kuruluşların yaptığı yardımlardır.

İlköğretim için gerekli mali kaynaklar, hemen her ülkede dış yardımlar hariç tutulursa, vatandaşlardan sağlanmaktadır. Ancak vatandaşların bu harcamalara katılmaları durumu değişiklik göstermektedir. Sosyalist rejimle yönetilen ülkelerin dışındaki ülkelerde hükümetler, ilköğretimi gerçekleştirme konusunda özel sektörden de destek alırlar. Özel kişiler, yardım kuruluşları, kilise ve diğer dini organizasyonlar bu alanda hizmet verirler.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1989). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 160.
- Clarkson, M. (1988). (Ed.) *Emerging issues in primary education*. London: The Falmer Press.
- Cowen, R. (1981). *International yearbook of education*. Vol. XXXIII, Switzerland: Unesco.
- Cowen, R. (1982). *International yearbook of education*. Vol. XXXIV, Switzerland: Unesco.
- Garrido, J. L. G. (1986). *International yearbook of education*. Vol. XXXVIII, Switzerland: Unesco.
- Holmes, B. ve McLean, M. (1989). *The curriculum. A comparative perspective*. London: Unwin Hyman.